

Tartu Ülikooli Humanitaarraamatukogu lugejate tähestikkataloog Kataloogipass

I. Kataloogi ülesanne

Humanitaarraamatukogu tähestikuline lugejakataloog andis ülevaate kogus olnud kirjandusest, mis oli ilmunud 16. sajandist kuni 1998. aastani.

II. Asukoht

Kataloog asus Humanitaarraamatukogu lugemissaalis. Pärast raamatukogu likvideerimist 2006. aastal toodi kataloog TÜR peamajja Struve tänavale lootuses, et see säilitatakse. Hetkel asub kataloog ruumi 227 ees koridoris.

III. Suurus

Kataloogi maht seisuga 23.02.2006 oli 66 kasti (12 kasti eestikeelset, 54 kasti võõrkeelset: 24 kasti ladina tähestikus ja 30 slaavi tähestikus). Kaartide arv oli ca 61 000. Kataloogi kolimise käigus peamajja oli võõrkeelse kataloogi osast ühest kastist "Sche-Schy" kadunud suurem osa kaarte.

IV. Sisu

Kataloogis peegeldusid teavikud:

- laadi järgi - raamatud, ajakirjad, jätkväljaanded
- keelte järgi - ladina ja slaavi tähestikus keeltes
- ilmumiskoha järgi - olenemata ilmumiskohast
- ilmumisaasta järgi - ilmunud kuni 1998. aastani
- kogude järgi - täielikult TÜ Humanitaarraamatukogus olnud kirjandus

V. Kirje

Kataloogis kasutati erinevaid kirjereegleid:

- 1950–1973 kehtisid Nõukogude Liidus nn ühtsed reeglid "Единые правила описания произведений печати для библиотечных каталогов"
- alates 1974. a. hakati kasutama ühtsete reeglite uusredaktsiooni
- 1. aprillist 1978. a. mindi üle uuele kirjevormile, mille aluseks oli Nõukogude Liidus ilmunud standard ГОСТ 7.1-76. Ühtlasi hakati kasutama ka Eestis koostatud juhendit "Uut kataloogimises" (Tallinn, 1978) ja "Trükiste bibliograafiline kirjeldamine" (Tallinn, 1981)
- 1986. aastast kasutati „Правила составления библиографического описания“. (Moskva, 1986)
- 1994. aastal, seoses üleminekuga arvutikataloogimisele, võeti kasutusele rahvusvahelised kirjestandardid ja –reeglid (ISBD, AACR)

Kataloog sisaldas põhi-, täiend-, ja viitekaarte.

Põhikirje koostati igale väljaandele autori, kollektiivautori või pealkirja järgi. Autori või kollektiivi nimi pealdises ühtlustati.

Mitmeköitelised teosed olid kataloogis peegeldatud koondkirjega. Perioodilistes väljaannetes ilmunud monograafiatele koostati individuaalkirjed.

Täiendkirjed koostati

- autoriga põhikirje korral:
 - a) teisele ja kolmandale kaasautorile
 - b) ilukirjandusliku teose pealkirjale
 - c) teatmeteose pealkirjale
 - d) pealkirjale, kui autor (koostaja) oli kaanel märkimata
 - e) isikule, kelle elu ja tegevust teos käsitles (tema kohta)
 - f) autorile rööpteksti ja -tiitellehega teose puhul rööpteksti keeles
 - g) kollektiivile, kui teos käsitles kollektiivi ajalugu või tegevust
 - pealkirja all kataloogitud teose puhul:
 - a) esimesele autorile (koostajale)
 - b) toimetajale (esimesele või peatoimetajale)
 - c) väljaandvale asutusele
 - d) isikutele, kelle elu ja tegevust teos käsitles (tema kohta)
 - e) kollektiivile, kui teos käsitles kollektiivi ajalugu või tegevust
 - kollektiivi all kataloogitud teose puhul:
 - a) koostajale
 - b) toimetajale, kui toimetaja oli tiitellehel või selle pöördel

Viitekaarte koostati isikunimede erinevatelt vormidelt (nimemuutus, pseud.) kataloogis kasutatud nimevormile.

Kirjes kasutati teose ortograafiat.

VI. Raamatukogulikud märkused

Kogu kirjandus oli jaotatud 13 osakonda ehk nn. s. seminari, kuna raamatukogu sisaldas õppetoolide juures asunud seminaride raamatukogusid. Teavikute kohaviidad olid kogupõhised süstemaatilis-järjenumbrilised. Näiteks: Ki.S III-586 tähistas Kirjanduse Seminari ilukirjanduslikku teost.

Seminarikogud olid: ajaloo (A. S.), filosoofia (F. S.), pedagoogika (P. S.), keeleteaduse (K. S.), rahvaluule (R. S.), inglise (I. S.), germaani (G. S.), romaani (Ro. S.), kirjanduse (Ki. S.), soome-ugri (Su. S.), slaavi (S. S.), etnograafia (Etn. S.) ja vene kirjanduse (V. Ki. S.) seminari kogu. Uuemas osas olid kohaviidad kogupõhised järjenumbrilised. Seoses usuteaduskonna taasavamisega 1991. aastal loodi ka usuteaduse osakond (U. S.).

Aastatel 1972-1990 oli TÜ raamatukogu peakogu kataloogides Humanitaarraamatukogu kirjanduse tähiseks AK (Ajaloo-keeleteaduskonna raamatukogu), alates 1990. aastast sai tähiseks Hum.

VII. Kataloogi ülesehitus

1. Tähestik

- eesikeelses osas oli kaartide järjestamisel aluseks ladina tähestik ilma diakriitiliste märkideta
a b c d e f g h i j k l m n o p q r s š z ž t u v(w) õ ä ö ü x y
- ladina tähestikus trükitud võõrkeelsete teoste puhul oli kaartide järjestamisel aluseks tähestik
a b c c d e f g h i j k l m n o p q r s š t u v w x y z ž õ, ä-ae, ö-oe, ü-ue
- slaavi tähestikus trükitud teoste puhul oli kaartide järjestuse aluseks järgmine tähestik
а б в г д е ё ж з и й к л м н о п р с т у ф х ц ч ш щ ъ ы ь э ю я

2. Kaartide järjestamine

- kõik põhi- ja täiendkirjega kaardid ning viitekaardid järjestati tähestikuliselt ühtses reas vastavalt ühtsetele reeglitele
- järjestusühikuks oli sõna ja lause
- kirjavahemärgid, v.a. punkt, ei tulnud arvesse. Sidekriipsuga sõnad arvestati kahe eraldi sõnana. Sidekriips sõna lõpul ja sellele järgnev sidesõna moodustasid eraldi sõnad
- ühesuguse järjestussõna korral järjestati:
 - a) perekonnanimi
 - b) kollektiiv
 - c) pealkiri
- ühe autori piires järjestati:
 - a) autori enda tööd (kogutud, valitud, üksiktööd, tema koostatud tööd)
 - b) tema toimetatud tööd
 - c) tema poolt tõlgitud tööd
 - d) tema kohta tehtud täiendkirjed
 - e) tema nimi pealkirjana
- ühe kollektiivi piires järjestati:
 - a) kollektiivi nimi tervikuna autori kohal
 - b) kollektiivi allasutus autori kohal
 - c) kollektiiv pealkirjas
- ühesuguse pealdise ja pealkirjaga kirjete järjestamine:
 - a) kordustrukide järjestus oli pöördkronoloogiline (viimane trükk esimesena)
 - b) õpikud järjestati klasside kasvavas numeratsioonis, ühe õpiku kordustrukid pöördkronoloogiliselt
 - c) kongresside, konverentside materjalide järjestus oli kronoloogiline
 - d) mitmeköitelised teosed järjestati köitenumbrite kasvavas järjekorras

3. Kaartide liitmine

Olenevalt aastast liideti kataloogi ca 1500-3000 kaarti. Tavaliselt liitis kaarte kataloogi ning kustutas kadunud ja vananenud kirjanduse kaarte Humanitaarraamatukogu juhataja.

4. Kataloogivormistus

Kataloogis korraldati kirjed keelte järgi kolmes osas: eestikeelne, võõrkeelne (ladina tähestikus) ja võõrkeelne (slaavi tähestikus). Igal kataloogi osal olid erinevat värvi etiketid. Etikettidele märgiti kasti number ja sidekriipsuga eraldatud tähed või sõnad, millega algas ja lõppes esimene ja viimane kaart kastis. Teatud hulga kaartide eraldamiseks kastis kasutati erinevat värvi vahekaarte, millele kirjutati täht, silp, sõna või autori nimi. Kataloogi juurde kuulus silt.

VIII. Ajalugu

1. mail 1899. aastal loodi **Keiserliku Jurjevi Ülikooli ajaloo-keeleteaduskonna üliõpilasraamatukogu**, mis koosnes algselt neljast osakonnast: vene ajalugu, keskaja ajalugu, vene filoloogia ja klassikaline filoloogia. Iga osakonda juhtis vastava eriala professor, kes muude tööde kõrval koostas ka katalooge. Saabunud kirjandus kanti ülikooli pitsatiga kinnitatud nõorraamatutesse (iga osakonna oma eraldi), mis olid kasutatavad kataloogina, aga täitsid ka inventariraamatute osa.

1920-ndate aastate alguseks oli loodud ca 4000-köiteline erialaraamatukogu, mille nimeks oli **filosoofiateaduskonna seminariraamatukogu**. Tähestikkataloogi koostamist alustati 1919. aastal. Alguses kajastusid raamatud tähestikkataloogis, kus eesti- ja võõrkeelsed kirjed olid liidetud ühtsesse ladina tähestikku. Sinisest kartongist kataloogikaardid asusid kuni 1924. aastani lahtiselt kastides, siitpeale aga juba spetsiaalses kataloogikapis.

Alates 1940. aastast jätkati **ajaloo-keeleteaduskonna raamatukoguna**, jäädes aga rahvasuus endiselt seminarkaks. Sündmus, mis rüüstas nii raamatukogu ruume kui ka fonde, oli ülikooli peahoone põleng 1965. aasta 21. detsembril, mil tules hävis 4122 köidet. Õnneks jäid kataloogid tulest puutumata.

1972. aastal mindi ülikoolis üle tsentraliseeritud kataloogimisele. Peakogus koostatud kirjeid (generaalkaarte) hakati paljundama ka erialakogudele. Algul elektrograafilisel teel, hiljem arvuti väljatrükina (INGRIDi-aegsed). Paljundatud kaartidel olid kaardi alläärel ka UDK indeksid. Arvutist väljatrükitud kaartide allosas olid nii UDK indeksid kui märksõnad. Erialakogudele saadeti igale väljaandele 2 kaarti, kuhu lisati oma raamatukogu kohaviidad. Vajadusel koostati lisakaarte – täiendkirjeid ja viitekaarte. TÜ raamatukogu peakogu kataloogid muudeti keskkataloogideks, kus vastavate tähistega näidati ära kõikides erialakogudes olev kirjandus. Humanitaarraamatukogu tähiseks oli AK, hiljem Hum.

1982. aastal, mil raamatukogu koliti endisesse Õpperaamatukokku (Jakobi t. 1), tõsteti kataloogid ümber uutesse kataloogikappidesse. Sinisest kartongist vanemad kataloogikaardid lõigati väiksemateks ja kõik kaardid paigutati ühte tähestikkataloogi, mis koosnes kolmest osast: eestikeelne, võõrkeelne (ladina tähestikus) ja võõrkeelne (slaavi tähestikus). 1990. aastal sai seminarka uue nime – **Humanitaarraamatukogu**.

Lisaks üldisele tähestikkataloogile oli Humanitaarraamatukogus ka Avakogu tähestikkataloog, mille suurus oli 4 kasti. Kataloog peegeldas avakogus olevat eesti- ja võõrkeelset kirjandust ja seda peeti aastatel 1981-1998. Kataloogi jaoks dubleeriti kaarte käsitsi.

1. jaanuarist 1999, seoses uue infosüsteemi INNOPAC kasutusele võtmisega, hakati koostama uut e-kataloogi ESTER. Kaartkataloogide täiendamine lõpetati. Kui 2006. aastal likvideeriti Humanitaarraamatukogu ja selle kogud võeti suures osas üle peakogusse, siis sisestati e-kataloogi ESTER ka see osa kirjandusest, mis oli jäänud veel sisestamata. Seega on ESTERist leitav kogu Humanitaarraamatukogust ületoodud kirjandus. Selleks on vaja koostada loend eksemplarikirje allikavälja "Humanitaarraamatukogu" alusel. Täieliku ülevaate Humanitaarraamatukogus läbi aegade olnud kirjandusest annavad inventariraamatud.

Humanitaarraamatukogu kataloogide korraldamisega tegeles juhataja. Aastatel 1958-2006 olid raamatukogu juhatajad: Elfriede Laas, Tiia Vahtra, Helju Kern, Kersti Kikkas, Sirje Nilbe ja Sirje Madisson.

IX. Abivahendid ja metoodilised juhendid

- Единые правила описания произведений печати для библиотечных каталогов. Ч. I. Вып. I : Описание книг. Москва, 1959. (koos hilisemate täiendustega)
- Sama. Ч. I. Вып. 2 : Организация алфавитного каталога. Москва, 1961
- ГОСТ 7.1–76 : Библиографическое описание произведений печати. Москва, 1977
- Библиографическое описание произведений печати : Инструктивно-методические указания. Москва, 1978
- ГОСТ 7.1–78 : Сокращение слов и словосочетаний на иностранных европейских языках в библиографическом описании произведений печати. Москва, 1980
- Lühendid eestikeelsete trükiteoste kataloogimiseks ja bibliografeerimiseks. Tallinn, 1971
- Võõrkeelsete trükiste kirjeldamise lühendid. Tallinn, 1977
- Uut kataloogimises. Tallinn, 1978
- Trükiste bibliograafiline kirjeldamine. Tallinn, 1981
- Правила составления библиографического описания. Москва, 1986
- 1994. aastal, seoses üleminekuga arvutikataloogimisele, võeti kasutusele rahvusvahelised kirjestandardid ja –reeglid (ISBD, AACR)

X. Kirjandust Humanitaarraamatukogu ja selle kataloogide kohta

1. Dubjeva, Ljudmila. Üliõpilasraamatukogust sajandi alguse Tartus // Kleio. 1997. Nr. 4. Lk. 23-26.
2. Dubjeva, Ljudmila. Humanitaarraamatukogu – 100 // Raamatukogu. 1999. Nr. 2. Lk. 14-15.
3. Grišan, Anne. TRÜ ajaloo- ja filoloogiateaduskonna raamatukogu 1919-1981 : Diplomitöö. Tartu, 1985. – TÜ üldajaloo õppetoolis.
4. Madisson, Sirje. Seminarka 100 // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 1999. Tartu, 2000. Lk. 99-110.
5. Madisson, Sirje. Huvasti, seminarka! // Raamatukogu. 2006. Nr. 1. Lk. 29-30.

Koostajad: Elsa Loorits, Kersti Pedak, 2011

Täiendatud ja kinnitatud TÜR kaart- ja sedelkataloogide säilitamise töögrupi koosolekul 26.01.2012.

Märkus: 26.01.2012. a. otsustas kaart- ja sedelkataloogide säilitamise töögrupp, et Humanitaarraamatukogu lugejate tähestikkataloog **kuulub alalisele säilitamisele**, sest see on ainus näide erialaraamatukogude lugejate tähestikkataloogidest, millel on ka ajalooline väärtus (alustatud 1919. a.).